

ג ל י ו נ ו ת ל ע י ו ן ב פ ר ש ו ה ש ב ר ע
בעריכת נחמה ליבוביץ
שנת העשרים ושלוש

במעלותר (תשכ"ד)

ס' א - י"ד

א. וידבר ה' אל משה במדבר סיני בשנה השנית ... בחדש הראשון לאמור:
ב. ויעשו בני ישראל את הפסח במועדו.

רש"י ד"ה בחדש הראשון:

פרעה שבראש הספר לא נאמרה עד אייר, למדת שאין מוקדם ומאוחר בתורה. ולמה לא פתח בזו? מפני שהיא גנותן של ישראל, שכל ארבעים שנה שהיו ישראל במדבר לא הקריבו אלא פסח זה בלבד.

1) יש מפרשי רש"י המקשיין: אחר שמביא רש"י דברי הגמ' דאין מוקדם ומאוחר בתורה, היאך המשיך ושאל "ולמה לא פתח בזו?" והדברים נראים כסותרים זה את זה?!

הסבר מהי "הסתירה" המדומה, וכיצד אין להאות בדברי רש"י לאמיתו של דבר כל סתירה!

2) בעל גור אריה מקשה: מה גנות יש בזה, והלא נתחייבו בפסח עד שבאו לארץ ישראל, כדכתיב (שמות י"ב כ"ה) "והיה כי תבואו אל הארץ אשר יתן ה' לכם כאשר דבר ושמרתם את העבודה הזאת" ופרש רש"י שם: "תלה הכתוב מצוה זו (= עשית הפסח) בביאתם לארץ ולא נתחייבו במדבר אלא פסח אחד, שעשו בשנה השנית על פי הדבור", ואם כן מה גנות יש כאן?

xx נסה ליטב קושייתו!

אא 3) היכן מצאו בפסוקינו רמז לכך שלא עשו במדבר אלא פסח זה בלבד?

ב. בשנה השנית לצאתם מארץ מצרים בחדש הראשון.

רשב"ן: מכאן אמרו חכמים (ספרי, לפסוקנו, פסחים ו' ע"ב) "אין מוקדם ומאוחר בתורה".

ועם האחר הזה היה, כי כאשר בא הספר הזה הרביעי להזכיר המצוות שנצטוו ישראל במדבר סיני לשעתם, רצה להשלים ענין אהל מועד ותקונו כל ימי המדבר, והזכיר תחילה הדגלים ומקום האהל ומעמד שרתיו ותקון המשמרות למשאו לכל עבודת האהל. והזכיר קרבנות הנשיאים, שהביאו העגלות אשר ישאו אותם בהן כל עת היותם במדבר, והשלים קרבנותם בחנוכת המזבח, שהיה באחד בניסן או לאחר מכן; ואחר כך שב להזכיר אזהרה שהזהיר אותם שלא ישכחו מצות הפסח.

אברבנאל: אם היו הפרשיות של התורה כתובות בסדר זמניהם, היה ראוי שתהיה כתובה זאת הפרשה קודם ענין העם וענין הלויים, כיון שהיא היתה בי"ד לחדש הראשון בערב פסח, כאשר שאלו הסמאים לגפשי אדם "למה נגדע...". וטעם העם וענין הלויים היו בחדש השני, ומכאן אמרו חז"ל: "אין מוקדם ומאוחר בתורה". והרמב"ן נתן טעם בזה האיחור... (ומביא דבריו דלעיל...)

ואין דבריו אלה נכונים בעיני. אבל אמרת זה הענין הוא, שרצתה התורה לספר מה שנעשה בהיותם בהר סיני בספרים הקודמים (שמות ויקרא) ובספר הרביעי בא לספר מה שנעשה אחר כך בשנה השנית בחדש השני ששם והלאה. ולכך זכר ראשונה ענין העם, שהיה בחדש השני מן השנה השנית, ואחר כך ענין הלויים ולקחתם תחת הבכורות, שהיה גם כן באותו חודש שני אחד ענין העם, וענין הדגלים ומשמרות הלויים ומשאם, שכל זה ניתקן וסודר בחדש השני ההוא, ואחר כך חנוכת המזבח מהנשיאים שהיה גם כן אחרי ענין העם. והמשיך לזה סדרגת משה רבנו במקום נבואתו ומדרגת אהרן בחכמתו ובמקומו המיוחד אליו ולזרעו וטהרת הלויים וחזונם ומקום עבודתם, וזכר אחר כל זה ענין אחר שנעשה באותו חודש השני מהטבה השנית והוא שעשו ישראל את הפסח במועדו, שהיה בחדש ניסן, ושהיו אנשים שהיו סמאים לגפשי אדם, וצוה ית' שיעשו פסח שני בחדש השני.

הנה אם כן - נכתב כאן הספור הזה להודיע, שבחדש השני ההוא צוה יתברך לעשות פסח שני לטעמים ההם, ולא היה אם כן בזה דבר מוקדם ומאוחר, אשר לא כסדר, כי עם היות טומאתם אשר טבחה הדב' הזה בחדש הראשון, הנה מצות הפסח השני שנתחדשה עתה, היה שיעשוהו בחדש השני, ולא בא אם כן הכתוב הזה להודיענו שצוה ה' שיעשו הפסח במועדו, אבל היה זה הקדמת ידיעה, שלפי שצוה ית' בזמן החג שיעשו את הפסח וקרה שהיו שם אנשים סמאים לגפשי אדם, בא עליו הדבור שיעשו את הפסח בחדש השני; וזהו החדש שנתחדש בחדש השני ההוא, אשר בעבורו נכתב אותו הספור במקום הזה.

1) מה הקושיה שבה עוסקים שניהם?

- (2 x) מה הסיבה לדעת הרמב"ן שמאמר חז"ל "אין מוקדם ומאוחר" יש ללמוד אותו דוקא מפסוקנו, והלא חז"ל אמרוהו גם לפ' ויקרא ח' ב' (וכן ע' ברש"י בראשית ו' ב'; וכן ע' ראב"ע ד' י"ט ד"ה ויאמר; רש"י שמות ד' כ' ד"ה וישב ארצה מצרים ויקח משה את מטהו?)
- (3) מהו ההבדל העיקרי בין הרמב"ן לבין אברבנאל בתשובתם לשאלתנו?
- (4 x) מה רמז מצא אברבנאל בלשון הכתוב שקרבנם של הנשיאים הובא לאחר סנין העם?
- (5) לאלו פסוקים יכוון אברבנאל באמרו שהתורה תספר "מדרגת משה במקום נבואתו ומדרגת אהרן בחכמתו?"

ג. ב. ויעשו בני ישראל את הפסח במועדו.

ספורנו: מלבד מה שעשו בשמיני למלואים וחנוכת הנשיאים יעשו גם כן את הפסח, שלא יפסרו ממנו בשביל שמחת המצוה שקיימו, כמו שקרה בבנין בית ראשון, שספרו חז"ל שבטל שלמה את יום הכפורים בשמחת חנוכת הבית.

א מה הקשי בפסוקנו שרצה ליישב בדבריו?

ד. ו' ויהי אנשים אשר היו סמאים לנפש אדם ולא יכלו לעשות את הפסח ביום ההוא ויקרבו לפני משה ולפני אהרן ביום ההוא.

ספרי: "ויקרבו לפני משה ולפני אהרן" - אפשר משה לא היה יודע אהרן היה יודע? אלא סרס המקרא ודרשהו, דברי ר' יאשיה.

אבא חנן אומר משום ר' אליעזר: בבית המדרש באו ועמדו לפניו.

רש"י: ד"ה לפני משה ולפני אהרן: כששניהם יושבים בבית המדרש באו ושאלום, ולא יתכן לומר זה אחר זה, שאם משה לא היה יודע - אהרן מניין לו?!

השוח לדבריהם:

כ"ז ב' ותעמודנה לפני משה ולפני אלעזר הכהן ולפני הנשיאים וכל העדה פתח אהל מועד.

ספרי: אם משח לא היה יודע - אלעזר היה יודע? אלא סרס המקרא ודרשהו. דברי ר' יאשיה.

אבא חנן היה אומר משום ר' אליעזר: בבית המדרש היו ובאו ועמדו לפניו.

רש"י: ד"ה לפני משה: ואחר כך לפני אלעזר?! אפשר אם משה לא ידע אלעזר יודע?! אלא סרס המקרא ודרשהו. דברי ר' יאשיה.

אבא חנן משום ר' אליעזר אומר בבית המדרש היו יושבים ועמדו לפני כלם.

(1) מהו הקשי בלשון פסוקנו מלבד סדר המלים?

(2 x) הסבר, למה הביא רש"י בענין בנות צלפחד את שתי הדעות שבספרי, ונסנע להביא את דעת ר' יאשיה במקומו והביא את דעת אבא חנן בלבד?

ה. ז' ויאמרו האנשים ההמה אלי:

ספרי: מגיד שחיו בני אדם כשרים וחרדים על המצוות.

א כיצד "מגיד" הכתוב דבר זה?

ו. י"ג. וחאיש אשר הוא טחור ובדרך לא היה וחדל לעשות הפסח ונכרתה הנפש ההיא...

ראב"ע: ד"ה ובדרך לא היה: או בדרך, וכן (שם) כ"א ט"ו) "ומכה אביו ואמו".

הבאור: "ובדרך" (אחרי הביאו דברי ראב"ע): רבים עשו בפרוש לחשוב שדעת הראב"ע, שה"ו של "ובדרך" היא ו"ו מחלקת, ואין זה אמת, אבל דעתו להורות קריאת ו"ו החבור לפני אותיות בום"ף, שאינה בשוא אלא בשורוק גדול, וראיתו סמלת "ומכה", וכן כתב הראב"ע בשם א' ב' (עיינן שם!).

המשתדל (שד"ל) וראב"ע אגב שטפיה לא דק ופירש "ובדרך" - או בדרך, והמבאר (בעל הבאור) הביין כי זה שבוש גדול ואמרנו שכונתו ללמדנו קריאת ו"ו שורוק בראש חיבה.

(1 x) הסבר מה הביאו לבצל הבאור לפרשו בדרך מוזרה, למה לא פרש דברי ראב"ע כמשמעו?

(2 x) לדעת שד"ל הגיע ראב"ע לשגיאתו "אגב שטפיה". כיצד?

(3 x) לדעת כמה מפרשינו יש אפשרות לפרש דברי ראב"ע כמשמעם, כיצד?